

Riektá ja dievnastusá

Gå muhtem demenssadiagnosav oadtju ja dan diehti viehkev dárbađ de soajttá moadda riektá guoskavattja sihke pasienntaj ja lagámusájda. Gálmma lága li sierraláhkáj guovdátjin mij guoskká pasienntaj riektájda ja varresvuohta- ja huksodievnastusáj ávdásvásstádussaj ja vælggogisvuodajda:

- Pasiennta- ja addneriektáláhka
- Varresvuohta- ja huksodievnastusláhka
- Varresvuohtatjehppeláhka

Pasiænnta- ja addneriektáláhka

- Gávvit makkir riektá dujna li varresvuohta- ja huksodievnastusájda – lehkusa riektá sihke fásstadáktára lunna, suohkanin ja skihppijvieson.

Dujna la riektá oadtjot diedojt dakkir hámen mij la pasienta kultuvrra- ja gielladuogátjij hiebaduvvam váj pasiennta galggá diedo sisanov dáđjadit. Soajttá sámegiellak varresvuodabargge jali dálká li dárbulattja váj galggá dájť riektájť állidit pasienntajda sáme kultuvrra- ja gielladuogátjijn.

Sámelága § 3-5 dunji vaddá riektáv sámegiellaj dievnnoduvvat jus dav sidá, bájkalasj ja guovlolasj varresvuohta- ja sosialásadusájñ sáme háldadimguovlon.

Varresvuohta- ja huksodievnastusláhka

- Gávvit duola dagu makkir varresvuohta- ja huksodievnastusájť suohkan galggá fállat.

Varresvuohtatjehppeláhka

– Gávvit makkir ávdásvásstádus varresvuohtatjehppedievnastusán la, duola dagu mij guoskká suvddemij skihppijviessuj ja skihppijvieson liehket.

Dievnastusájť áhtsát

- Besa iehtja suohkana dievnastusájť áhtsát
- Lagámusá bessi áhtsát jus li fábmduvvam
- Nammaduvvam oahttsen soajttá riektá áhtsát fábmduvve dagi

Sijájñ gænna l demenssa la riektá dárbulasj dievnastusájda suohkanis ja varresvuohtatjehppedievnastusás sæmmi láhkáj dagu gájkajn iehtjádijn. Ájnegis ulmutja dárbo da mierredi makkir dievnastusájda ulmutjin la riektá.

Varresvuohtatjehppedievnastusájda ma ælla hiehteviehke dárbađ vuosedimev dáktáris jali ietjá spesialistas.

Ulmusj guhti suohkana dievnastusájť dárbađ bæssa iesj áhtsát dájť dievnastusájť majť ulmusj iesj sihtá. Sæmmi guoskká nammaduvvam oahttsáj mandáhtajn persávnálasj oasen. Iehtjáda aj bessi addnij bieles dievnastusájť áhtsát, dagu lagámusá, valla de galggá tjálasaj fábmduvve tjuovvot sujsta gen ávdás áhtsá. Vájku ij gávnnu fábmduvve gá lagámusá áhtsi, de galggá suohkan dábálatťat gehtjadallat ássjev ja mierredit makta l dárbo dievnastusájda. Jus addne ij lágeda dievnastusájť ma suohkana mielas li dárbulattja, de e besa dievnastusájť jáhtuj biedjat jus ij la sierralágásj loahpádus dasi.

Moadda dievnastusfálaldagá galggi juohkka suohkanin gávnnut, madi ietjá fálaldagá soajttá málsot suohkanis suohkanij. Suohkana galggi bagádallat, ja sihke pasiennta ja lagámusá bessi suohkanijn aktijvuodav válldet váj oadtju diedojt ja viehkev dievnastusájť áhtsát.

Gå la áhtsám dievnastusájť sijdan, jali boarrásijsijddasajev guhkebu gå 14 biejeve, galggá suohkan mærrádusáv dahkat mij áhttsáj sáddiduvvá. Jus ienep gå mánno vihpá áhtsámusáv giehtadallat, de galggá báddásaj vásstádusáv sáddit mij subtsas man guhkev jáhkka ássjegiehtadallam vihpá.

Suohkan mierret makkir dievnastusá ájnegis pasienntan galggi, valla pasiennta galggá gullut, ja dievnastusfálaldahka galggá nav guhkás gå vejulasj hábbmiduvvat pasienta siegen. Jus pasiennta iesj ij buvte miededit, de la pasienta lagámusájñ riektá mierredit pasienta siegen.

Dievnastusá/fálaldagá

Tjuovvovasj dievnastusá ja fálaldagá soajtti hiehpát, valla gávnnuži aj ietjá fálaldagá:

Demensskihpudagá guoradallam ja diagnostiserim

dagáduvvá dábálattjat stuovesdákttáris, valla aj varresvuohtatjehppedievnastusán.

Praktihkalasj viehкке

soajttá viehkken sijdan basádijn jali bárrusij hiebadaládijn.

Suohkan gánná pasiænnta árru máhtta diededit makkir fálaldagá suohkanin gávnnuži.

Giehpeditbme máhtta fáladuuvvat sidjij gejna li sierraláhkáj lássá huksobargo. Giehpeditbme dábálattjat merkaj pasiænnta oanep ájge la boarrásijsijdan, vág lagámusá bessi vehi friddja huksobargos muhtem ájgev.

Oatsodiddje la fálaldahka ulmutjijda gudi viehkevdárbahti sosiála iellemij ja kultuvralasj vásádusájda.

Sijddaskihppijsujtto soajttá sijdan viehkken duola dagu hávijt sujttitjij jali medisinerimij jali ietjá varresvuohtaviehkken pasientajda gudi ietja e buvte varresvuohtadievnastussaj boahdet.

Skihppijsijddasadje dábálattjat hiehpá esski gá pasiænnta sujtovdárbahti jánndurav birra ja gá ij la desti dágálasj dievnastusájt fállat sijdan.

Fysioterapia soajttá dárbo milta fáladuuvvat pasienta sijdan, fysioterapijadájma huodnahijn jali skihppijsijdan.

Bádnevarresvuohtadievnastusá ja buorre njálmmehygiene la ájnas gájkajda, aj ulmutjijda demensajn. Buorre bádnedille máhtta baktjasijt, bárrámgássjelisvuodajt ja muodástuvvamij hieredit. Pasientajn gænna la sijddaskihppijsujtto ienep gá gálmma máno, ja pasientajn gudi skihppijsijdan árru, la riektá bádnegehtadallamij navtik. Bájkalasj bádnevarresvuodas ienep diedojt oattjo.

Varresvuohtatjehppedievnastusá hiehpá gá ulmutja demensajn dárbahti varresvuohtadievnastusájt majt suohkan ij fála. De galggá pasiænnta varresvuohtatjehppedievnastussaj vuoseduvvat.

Huksodárja máhtta mávseduvvat lagámusájda ja iehtjádijda gejn li sierralágásj lássá huksobargo muhtemij gut la skibás jali gænna l funksjávnnáhiereditbme, dagu demenssa. Suohkan árvustallá jus huksodárja l dágálasj ja hiebalasj fálaldahka, jali jus ietjá fálaldagájt farra galggá fállat.

Aktijdidje ja individuála pládna li riektá pasientajda gudi guhkesájggásasj ja aktijdum dievnastusájt dárbahti moatte ásadusájs. Pasienta gudi individuála plánav sihti máhtta suohkanijn aktijvuodav válldet.

Gá la skibás jali skihpa ulmutjav huksat soajttá vaddá riektáv ietjá økonomalassaj doarjjaárnigijda. Válde aktijvuodav NAV:ajn jus sidá ienebut diehtet vuododoarjjaga ja viehkkedoarjjaga birra. Dá li doarjjaga majt máhtta oadtjot lijggegálojda ma skihpudagás báhti, ja gá la sierralágásj dárbahti sujttuj ja gehtjadibmáj.

TT-kártta la árník mij máhtta suvddemav álbepp haddáj vaddet. Dat ij la riektá. Fylkkasuohkan jali suohkan máhtta ienebut diededit árniga birra duv fylkan.

Gujddit

Jus áhtsá ja ij oattjo dajt fálaldagájt majt miejnne dárbahti, de bæssá gujttit. Galga suohkanij gujddit. Jus suohkan ij ietjas mærrádusáv rievddada nav vág pasiænnta oadtju dav fálaldagáv mav sihtá, galggá suohkan gujddimav stáhtatjuottjodiddjáj sáddit.

Jus ulmusj varresvuohtatjehppedievnastussaj la vuoseduvvam ja dat hilgoduvvá, de máhtta ádá árvustallamav ánodit.

Jus dujna li ienep gatjálvisá ma guosski demenssaj ja riektájda, de máhtta aktijvuodav válldet suohkanijn, pasiænnta- ja addneoahhtsijn jali stáhtatjuottjodiddjijn ienep diedoj diehti.